

МЕТОХИЈСКИ
СФУМАТО

Уредник
Зоран Колунџија

Појовор
Др Марија Јефтимијевић Михајловић

Рецензенти
Мр Драгана Рајовић
Песник Мирослав Алексић

Душица Филиповић

МЕТОХИЈСКИ СФУМАТО

ПРОМЕТЕЈ
Нови Сад

ХО КОСОВСКО
ПОМОРАВЉЕ
Партеш

Покровишељи издања

Издавачка кућа Прометеј

Удружење Корени

ХО Косовско Поморавље

Јунаци и рича исрчаних у овој књизи живе или су живели, у далекој или блиској прошлости, као и у ишчевој садашњости: са иисцем или у њему. У овој књизи, међуиим, они нису нији сасвим стварни, нији сасвим измишљени; они су књижевне креације, обликоване мером унуираишеи вида и ииредом за иласом људави, који ће осиаији, свеиу, за иисцем – у вечности.

Књиу иосвећујем мајци Јелици, која је била иај илас.

Ауиор

Сан за вео

Сан је небеска река којом ковима лају маљине.
Сан нам помаже да сањамо свој преображај.

Дужности писца, који мора бити песник,
није да исприповеда или наслика свој сан,
већ да нас приволи да га сами просањамо.
А кад нас једном сајка маљина крајње висине,
стојиће се ушисак и слика, осећање и виђење – у Једно.
Једно је све.
Склад ће појети из светлости небеској сањарника;
стићи ћемо мирну моћ.

Сањам, да бих искусила мир врхова.
Милујем, и поноре земљске кажњавам крилима.
За наше душе, дубина биће увек – јоре.

Била сам мала, кад сам сањала.

Сањала сам често и много, као и сва деца. А само један сан, узбуркан, детињи, памтим. У њему сам одрасла, и велика. Бела као снег. Босонога као додола. Слободна као вила. Танка као линија.

Путујем непознатом земљом са непознатим човеком. У ту земљу се улази са уског пута који се као речица улива у предео са натписом на три језика. Од магле и топлих испарења тај назив остаје у мом сећању као нека фотографија начињена из воза, у покрету, као размазана слика са повученим бескрајним широким линијама, прецизним, потом растрљаним, и као крпом брисаним потезима четке. Нечиткости доприноси брзина којом улазимо, као гоњени, не мислећи на могућност застајања, предаха.

На мека боса стопала младе жене хвата се лепљива смоница. Природа је на махове бујна, пролећна, смарагднозелена, а понегде у боји смеђезеленог порцелана – са лијанама, птицама и цвећем које се неочекивано хвата за високу, жуту, степски суву, скоро сагорелу траву. Та иста трава опет понегде изненада бива на махове валовита и мека, па мочварна, мрка, тмурна; са обалама у коврагу што се пружају око речица давно осталих без речног корита.

Из предела у предео пролази се слободно, кроз портал-врата. Свака су стара, камена, висока и увек отворена, углављена између столетних храстова, треперавих јасика, тананих багрењака и гргуљавих купињака. Све личи на велики, славни, заборављени предео ничије земље који чека час кад ће у њему опет забрујати живот.

Била сам мала, кад сам сањала.

Путовођа је блед човек који показује и тумачи: миран је, нежан и тих. Има руке јаке, клесарске, израсле из млечног му тела, као из Млечног пута. Жена вијори, танка и кривудава као линија, у чију косу, као у неку бакарну воду, тоне тихо, округло сунце.

Двоје људи пролазе радознано застајући крај опалих кућа, урушених старих зидина. Човек показује и тумачи: говори смирено, и скоро шапатам. Од жутог ветра који подиже маглу с плитког тла дубоко увис (а висина је ту, тик изнад темена), скоро да једва разазнају крајолик. Заједно с ветром и димном завесом од магле подиже се и опало лишће у бојама свих годишњих доба и свих земаљских облика. Пршти свеже пољско цвеће, пуцају суве гране које витлају и мрсе и видик и речи. И сву душу.

Њих двоје бешумно пролазе дугим, тужним путевима.

Океан земље, бескрај. Нечим моћним и невидљивим настањена дубина. Светлост и сенке, линије и углови – као раскрњене а потом расходоване сценске конструкције – дижу се иза тамних кућа и брегова и пробијају у величанствено, далеко небо.

Шта ли је иза? Можда опет небо, изнад сувог мора? Насељеног града? Исељеног града? Умрле земље?

Све је ту, гледа и дише: напуштене пчелиње пећине пуне болне јеке која се шири преко грмовитог тла, све до хоризонта; нетакнуте шуме које чувају своју свечану узвишеност – њихове сенке, уморне и саме, делују изгубљено.

Ови људи нежнији су од лахора. Тужни и осетљиви као кожа, лебде у тишини. (Она која сања овај сан, осећа и зна сад, као велика, како је лепота слободно текла и протекла овде, пољем, и животом.)

Сенке дрвећа стоје смерно, у крепости и ведрини. Све је мирно, а као да ће се сваког трена нешто ново догодити у тој тишини и да ће се међу путевима, дрвећем, цвећем и рушеви-

нама појавити, сем њих двоје, још неко. Да ће се појавити неки нови знаци и путокази.

Била сам мала, кад сам сањала.

Целину тог сна девојчица није упамтила. Не зна тачно, али слуги, где се у том сну упутила. Не зна ни ко је био њен сапутник, али зна да му је веровала и пустила да је води. Не зна ни време у које се упутила ни колико је у њему боравила. Не зна ни чија је та земља, ни ко је такву – бујну, нежну и тужну – напустио и препустио тишини. Али зна да је, као хиљаде стакалаца у калеидоскопу, та земља била чаробно платно претопљених боја и нијанси, пуна очаравајућих градина, о којима је читала само у бајкама. А сваки сан је бајка.

Била сам мала, кад сам сањала.

Сваким новим покретом и кораком померао се и предео, и мисао, и говор; и све је бивало слатко и густо као саће – чак и ветар и лишће, и замућено сунце и глас путовође. И бруј пчела. И камене очи осакаћених кућа. И стабла и гране, налик античким скулптурама. И брегови лишћа у мирном осветљењу. И напуштени једрењаци на води претвореној у стакло, натоварени копљима, робом и воћем. И куле и тврђаве у болном дрхтају, престрављене громовима, око којих као мрави врве бледи селиоци. И слапови боја које падају с небеса на земљу, налик водопадима с висова; и горе у гвозденим кофама и плитким коритима, натапајући земљу; и мешају се с рекама, потом бледе и, најзад, као разређена крв отичу, отичу некуд, у бескрај. Све игра, дрхти, пихтијасто и снено. Стопала пешака, иако разједена расквашеним и каљавим тлом, упијају и жваћу земљу тако да се сва лепе одоздо нагоре, навише, за груди, а потом гута преображена и претопљена као слатки кромпир с кокосовим млеком.

Била сам мала, кад сам сањала.

Срце девојчице запамтило је оно најдубље у срцу младе жене: мелодију говора током пешачења, у сну, као фрагменте,

исечке, као меке тонове, као запете, брисане, које одмарају мисао током дугих пешачких чинова. Сваки од њих био је преграда, препрека, али и пролаз и излаз – из боје, тла, воде, неба. Напор да се све запамти и повеже у слике у које ће се, много доцније, у неизвесној будућности, уселити у речи. Речи ће тако добити интезитет измештених знакова, одсечених од живота, и сна. Све ће задуго у овој жени остати непрегледна мрежа која се сама собом заплиће, расплиће и разгранавана.

Била сам мала, кад сам сањала.

Био је то сан о ходу два лака тела, рањавим стопалима кроз непознату земљу. Одбацујући уздање у садашњост, са пуном свешћу да је тај човек из сна неко близак, њен – онај ког ће много година касније, изван овог сна срести, као и да да ће живети некад, негде, и да једном морају умрети – она успева да сачува од заборава тај сан сав од магле, сенке и дима који се десио на једном издвојеном и неприступачном месту изван тока свега икада виђеног и доживљеног. И да запамти предео у који су човек и жена ушли, и из којег више никад нису изашли. Пејсаж у који су тонули, али не у даљину, него дубину. У висину. Небеса с којима су се претопили. У сну у Једно стопили. (А ... Брак се није видео, него су они (првосаздани) обитавали без њега и живели у рају (Едему) као да су били на небу, и уживали су у ошћењу с Бојом.)

Били су то најлепши пешачки чинови ненаписане драме, која је настављала да тече, и тече, у бескрај, док плашт ноћи брише трагове, за њима. У круг, у круг. Укруг, укруг.

Била сам мала, кад сам сањала.

И вратила сам се тамо где никад била нисам.

Много година касније, схватићу да је то био повратак, без одласка.

I

Бурђин йуѝак

Пешашки чин 1

*О првој слици, осветљењу фигура,
о њуику и о десет функција ока*

Прва слика се састојала само из једне линије око човекове сенке коју је сунце правило на зидовима. / Л: 126

Изнад свега се труди да твоје насликане фигуре, тј. живи људи које будеш сликао, добијају велику светлост, и то одозго, јер су сва лица која видиш на улицама осветљена одозго. /Л: 408

Пупак се увек налази на централној линији тежине која се пружа од пупка нагоре и у вези с тим води рачуна о оптерећењу човека другим предметом, као и о његовој природној тежини. /Л: 498

Слика се простира на свих десет функција ока, а то су: тама, светлост, тело, боја, облик, положај, удаљеност, близина, кретање и мировање. Тим функцијама ће бити проткано ово моје мало дело, подсећајући сликара по којем правилу и на који начин треба својом уметношћу верно да представља све ове ствари које су дело природе и украс света. /Л: 499

ЂУРЂИН ПУПАК

*– Во имја Оца и Сина и Свјатаго Духа. Амин. Богородице,
мајко Сунца које не залази, сјаси оне који се у њеде уздају. Свѣ-
ѣи Јованданче, славо крсна, ѣомози.*

*– Дијете, не гледај у Мјесец. Мјесец те пије. Зажмури.
Ђурђа стисну капке.*

Вече се навали кроз стари јасен из модрих и мокрих небеса. Лишће и звезде зањихаше се у крошњи, испод ноћи. Месец беше тако близу, и не виде га, осети, онако танушна и малена, како се ујезерио, жут и пун, на маленим њеним, равним грудима. Зрикавци и попци заједно с бубњевима срца неком слатком и веселом буком населише ушне шкољке жгољаве и бледе девојчице, што полеђушке чекаше на трави, под јасеном, своју бабу да је опаше.

Опружена на шињелу прадеде Мијаила из Великог рата, танана и кошчата, ногу благо савијених у коленима, руку положених низ крхко тело, девојчица се умири. Главица јој беше забачена преко цигле умотане у повесмо вуне, а злаћана свила косе расута по трави.

– Под ово дрво врагови не смеју. Ај сад: *Сунцу косе ѿлела, а Мјесецу дворе мела.* Понови.

– Шта?

– *Сунцу косе ѿлела, а Мјесецу дворе мела.*

– Зашто баба?

– Зато.

– Оћу, ако ми кажеш.

– Не мора, дијете, све да се пита. Ни да се изрекне. Треба да се послуша.

– Оћу. Ал' нећу да будем ничија слушкиња, баба.

– Шта нећеш? Треба прво да биднеш мала, па да ти Бог дадне да биднеш велика. Желуци ти се расули од истока до запада! Да ћутиш! Сва си пропала.

– Оћу ли ја да умрем, баба?

– Пу, језик прегризла! Свако ће да умре. Ал' не умире се тако лако.

– Немој, баба, бојим се!

– Шта се бојиш? Чеге? Желуци ти побегли, сва си пропала!

Дела, па да принесем руку!

– Је л' оно, за слушкињу?

– Јес, то! Ај. Кажи твоје име, па ондак: *Сунцу косе ѿлела, а Мјесецу дворе мела.*

Невољно, девојчица понови.

И једна слана суза скотрља се низ образ. И кану, у мекотину вуне, под главом.

Баба спусти руку на пупак.

И заврте.

Ђурђа осети, леђима, кроз шињел, плитак корен старог дрвета. Један лист паде јој у косу. Баба га склони и спусти у оно језеро од Месеца на девојичиним грудима.

Кроз крупне сузе које су се као кликери котрљале (Ђурђи се чинило некуд, увис), бледим страхом сва изгнана из сопственог тела, девојчица је влажним срнећим очима пролазила меко кроз небеске пожаре звезда, усидрене у облацима, између два света. Збуњена, осети како је земља мека и топла, а бабин шапат вечан.

– *Усїу диче, моје диче јаче. Усїу диче, моје диче јаче. Усїу диче, моје диче најјаче. Моја лева рука крсїа нема, на овом болнику, мојој Ђурђи, ове дољке, ове йримедбе, нема...*

– Баба, ја ништа не чујем. Причај гласније.

– И не треба да чујеш!

Тај напор да се савлада шум лишћа у крошњама јасена и да се бабин глас откине из шапата, био је нерешива загонетка сутона у које су, као у мирну, дубоку воду, пропадали снопови речи, и звезда.

(И све било је шапат. Све, још је, до данас, само шапат.)

Девојчица је купила расуте слокове с бабиних једва покретних усана, из брзине басме која јој је отимала дах и претварала га у исцепкан плућни вихор.

Усїреле: циновске, виловске, йорске, ветїровске; мийїне, немийїне, йрайаве. Сио сиоди, виор изводи: наїазнице, наједнице, немоћнице, йоїајнице; їлаводољнице, нервозницу, сикирацију. Сио, сиоди, виор изводи. Извесїи и морају се извесїи. Ил' се нису са Ђурђом ни родиле ни крсїиле, њу је мајка здраву родила и крсїила. Госїоде Боже, йродужи јој века. Свеїа Боїородице да јој нађеш од ове болесїи лека. Бољка на коску, с коске на месо, с меса на кожу, с коже на длаку, с длаке на свраку, а сврака нек носи доље, низ йоље. Уїледа је йакче без очију, сїиже без ноїу, једе без зуба, и йоједе без усїа. Да идетїе йоруље, на овом болнику, на Ђурђи, вама месїа нема.

И иду, иду три прста бабина скупљена, од Ђурђиног чела до малог прста леве ноге. Мења руку. Десна, лева; десна, лева. Стомак, колено, чланак. Силазак и повратак, од чела до пупка, па потисак, благ, на пупак. Са обе шаке притиска колце савијено од упредене сватовске марамнице и врти, врти тачку некретницу шестогодишње девојчице, с лева у десно:

Госйоде ѿмози и јарко Сунце. За сунцем јуѿро на истаок, а Ђурђи желуци и круѿови на своје месѿо. Све у своје месѿо. Пуѿак у месѿо. Свеѿи у месѿо. Развежи, завежи, уѿеѿни, ѿриѿеѿни. Све на своје месѿо.

Ветар у јасену је жив. Не да Ђурђи да не заспи. Стомак се жари. Желуци пламте од беса што бије из срца и тресе најдубље биће девојчице. Буљавим и уплаканим очима она покушава да утисне у себе шапат бабине бајалице. Варнице удвајају речи и прште с њима, опет, кроза јасен, у небеса:

Бољка на коску, с коске на месо, с меса на кожу, с коже на глаку, с глаке на свраку, а сврака нек носи доље, низ ѿоље. Доље, низ ѿоље. Низ ѿоље. Доље.

У ковитлацима, као вихоровима, бабине снажне руке купе Ђурђине утробе чудовишна бића и њихове јауке у ноћи. Девојчици клокоћу црева, ваздух се у њима судара са накупљеном тугом детињства. И сваки тужан сан за покојним оцем који јаше на Витезу о чијем улару висе две црвене кићанке с прапорцима, бива растргнут бабиним прстима што скупљају желуце струјама супротним оним што су посејале дрхтање у стомаку. Па опет.

Сио, сиоди, виор изводи: наѿазнице, наједнице, немоћнице, ѿѿѿајнице, ѿлаводољнице, нервозницу, сикирацију.

Бабини меснати прсти купе младу кожу око пупка и потискују дубоко, ка, са земљом полеглом, крхком кичменом стубу танушне, плавокосе девојчице.